

СУТНІСТЬ ЗАОЩАДЖУВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ ВВП

РАМСЬКИЙ А. Ю.

УДК 338.2;330.322.12:330.55

Рамський А. Ю. Сутність заощаджувальних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП

Статтю присвячено питанням формування та використання інвестиційного потенціалу домогосподарств у забезпеченні сталого економічного розвитку країни. Значну увагу приділено проблемам сутності заощаджувальних процесів та їх впливу на розширене відтворення ВВП. З'ясовано, що частина доходу та інші ресурси домогосподарств, які залишаються невикористаними при здійсненні витрат на поточне споживання, накопичуються і можуть стати потужним джерелом формування фінансових ресурсів держави.

Ключові слова: заощаджувальні процеси, ВВП, заощадження домогосподарств, чисті заощадження, доходи домогосподарств, витрати домогосподарств, ресурси домогосподарств, інвестиційні ресурси.

Рис.: 3. **Табл.:** 5. **Бібл.:** 14.

Рамський Андрій Юрійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Київський національний університет технологій та дизайну (вул. Немировича-Данченка, 2, Київ, 01011, Україна)

E-mail: rama@ukr.net

УДК 338.2;330.322.12:330.55

Рамський А. Ю. Сущность сберегательных процессов домохозяйств и их влияние на расширенное воспроизводство ВВП

Статья посвящена вопросам формирования и использования инвестиционного потенциала домохозяйств в обеспечении устойчивого экономического развития страны. Значительное внимание уделено проблемам сущности сберегательных процессов и их влияния на расширенное воспроизводство ВВП. Выяснено, что часть дохода и другие ресурсы, которые остаются неиспользованными домохозяйствами при осуществлении расходов на текущее потребление, накапливаются и могут стать мощным источником формирования финансовых ресурсов государства.

Ключевые слова: сбережения домохозяйств, процессы сбережения, ВВП, чистые сбережения, доходы домохозяйств, расходы домохозяйств, ресурсы домохозяйств, инвестиционные ресурсы

Рис.: 3. **Табл.:** 5. **Библ.:** 14.

Рамский Андрей Юрьевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, Киевский национальный университет технологий и дизайна (ул. Немировича-Данченко, 2, Киев, 01011, Украина)

E-mail: rama@ukr.net

UDC 338.2;330.322.12:330.55

Ramskiy A. Yu. Essence of saving processes in household and their influence upon extended reproduction of GDP

The article is devoted to the issues of formation and use of investment potential of households in ensuring stable economic development of a country. It pays significant attention to the problems of the essence of saving processes and their influence upon extended reproduction of GDP. It identifies that a part of income and other resources, which are left unused by households while spending resources for current consumption, are accumulated and can become a powerful source of formation of financial resources of a state.

Key words: savings of households, saving processes, GDP, net savings, household income, household costs, household resources, investment resources.

Pic.: 3. **Tabl.:** 5. **Bibl.:** 14.

Ramskiy Andrey Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Finance, Kyiv National University of Technologies and Design (vul. Nemyrovycha-Danchenka, 2, Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: rama@ukr.net

Заощаджувальні процеси домогосподарств відіграють важливу роль у відновленні фінансової стабілізації у післякризовий період і забезпеченні інвестиційного потенціалу для модернізації та зростання економіки, оскільки потенційно спроможні акумулювати значний внутрішній ресурс країни. Відсутність належних державних механізмів трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиційний потенціал для фінансування або співфінансування інноваційних проектів, державних програм, дефіциту державного бюджету тощо, потребує здійснення значних і не завжди прийнятних (за умовами надання та вартістю) зовнішніх запозичень та нарощення державних і корпоративних зовнішніх боргів.

Дефіцит інвестиційних ресурсів, який виникає внаслідок зменшення обсягів зовнішніх інвестицій та спрямування внутрішніх ресурсів за кордон, погіршення внутрішнього інвестиційного клімату в Україні для домогосподарств та інших приватних інвесторів, призводить до зношеності виробничих фондів, технологічної відсталості виробничих процесів, втрати конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і загалом звуження сегментів на внутрішньому і зовнішніх ринках,

ускладнення реалізації державних програм з імпортозаміщення та розширення внутрішнього ринку тощо.

Проблеми належного забезпечення заощаджувальних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП є актуальними для вітчизняних і зарубіжних науковців. Методологічні аспекти формування заощаджень домогосподарств, їхнього зв'язку з інвестиціями та вплив на розширене відтворення ВВП досліджували класики економічного вчення, зокрема, Л. Вальрас, Ю. Віксель, С. Кузнець, К. Маркс, П. Маршалл, Дж. Міллер, Ж. Сей, А. Сміт, І. Фішер, Р. Холл, У. Шарп та ін. Значний внесок у теорію заощаджень зробили Дж. Кейнс, Ф. Хайек, В. Кетчінгс і В. Фостер, зокрема досліджували так званий парадокс заощаджень. Серед сучасних економістів зарубіжних країн заощадження досліджували Ф. Модільяні, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, М. Фрідмен і ін. Представники української економічної науки також приділяють увагу дослідженню ролі національних заощаджень (у т. ч. й заощаджень населення) як інвестиційного ресурсу для економічного розвитку. За останній період це питання відображено в багатьох публікаціях таких вітчизняних науковців: М. Алексеєнка, Є. Болотіної, З. Ва-

таманюка, О. Ватаманюка, В. Геєця, М. Герасимчука, С. Глуценка, Н. Дорофєєвої, М. Єрмошенка, В. Зимовця, Т. Ільченка, Б. Кваснюка, Т. Кізими, Н. Котиса, В. Осецького, С. Панчишина, І. Прокопи, В. Рисіна, М. Савлука, І. Стасюка, О. Чорної та інших. Аналіз останніх досліджень та публікацій щодо заощаджень домогосподарств показав, що більшість авторів досліджують проблеми з позиції структури заощаджень, джерел їхнього формування та використання. У більшості робіт поза увагою залишилися питання забезпечення процесу заощадження.

Метою дослідження в статті є визначення сутності заощаджувальних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП у сучасних умовах. Ця наукова проблема тісно пов'язана з парадоксом заощаджень, який досліджується в рамках кейнсіанської моделі¹ та потребує виявлення особливостей або можливості його інтерпретації для застосування при змішаній моделі економічного розвитку.

При викладі основного матеріалу з метою оцінки впливу заощаджувальних процесів доцільно виявити сутність заощаджень домогосподарств, їхніх доходів і витрат, проблеми формування за сучасних умов. Проблема заощаджень є однією із ключових в економічній теорії, а також в практичних аспектах фінансового забезпечення процесів відтворення капіталу та формування доданої вартості. Перетворення заощаджень у фінансовий ресурс відбувається через інвестиції.

Формування концепції заощадження домогосподарств відбувалося як трансформація від ототожнення інвестицій та заощаджень до виокремлення цих процесів і визначення їхнього місця та ролі в економічному зростанні. При цьому важливого значення набувають процеси акумулювання заощаджень, їхня трансформація в інвестиційний потенціал, реалізація в інвестиційний продукт та генерування активів і доходів від цього продукту.

Перші наукові уявлення про заощадження як економічну категорію відображає праця А. Сміта «Добробут нації». Дослідження про природу та причини добробуту нації» [1]. А. Сміт зазначав, що заощадливість забезпечується домогосподарствами через витрати на інвестування [2]. Такий підхід має сенс якщо інвестування, за його економічним змістом, здійснюється у проекти, активи, що генерують економічні вигоди з передбачуваним і допустимим рівнем ризику. Аналіз економічної

¹ Парадокс описує процес збільшення рівня заощаджень та зменшення сукупного попиту під час рецесії. Зменшення рівня споживання та відповідне зниження обсягів реалізації спричиняє скорочення виробництва та витрат на оплату праці, і як наслідок – зменшення доходів домогосподарств і відповідно заощаджень. Такі процеси призводять до сповільнення економічного зростання. З простої кейнсіанської моделі випливало, що для зростання економіки необхідно збільшувати сукупні витрати, які діють подібно до ін'єкцій, та обумовлюють зростання сукупного доходу, до того ж є ефектом мультиплікатора. А все вилучене з потоку витрат мультиплікативно скорочує сукупний дохід, підштовхуючи економіку до рецесії і навіть депресії.

Джерело: Парадокс заощадження [Електронний ресурс]. – Доступний з: < <http://uk.wikipedia.org> >.

природи і механізмів споживання проводився також іншими представниками класичної політичної економії – Р. Мальтусом, У. Петті, Д. Рікардо. Термін «заощадження» розглядався як функція відсоткової ставки (зі зростанням відсоткової ставки обсяг заощаджень збільшується – і навпаки) [3]. У марксистській економічній теорії заощадження розглядалися як функція додаткової праці, у неокласичній – як функція вже багатьох факторів споживчої поведінки (ставки відсотка, рівня та структури доходу, володіння майном тощо). Тобто представники неокласичного напрямку розглядали зміну ставки відсотка як головний, проте вже не єдиний фактор, що впливає на рівень і динаміку заощаджень [3]. Д. Міллер визначав заощадження як надлишковий продукт праці [4]. Проте, А. Маршалл ввів термін «багатство», що розглядалося як форма реалізації заощаджень [5]. З точки зору сутності цього поняття, багатство може бути класифіковано за критерієм призначення об'єктів, зокрема об'єкти споживчої групи та групи факторів виробництва. Канали перетворення багатства в інвестиційний потенціал відображають рівень розвитку ринків і забезпечують ефективний рух інвестиційного капіталу.

Дж. Кейнсом визначено заощадження як перевищення доходу над споживчими витратами [6]. При цьому схильність до споживання розумілася як функціональна залежність (C/Y) між величиною національного доходу і його часткою, яку використовують на особисте споживання при незмінному рівні доходу, а співвідношення приросту споживання (ΔC) і приросту доходу (ΔY) – граничною схильністю до споживання ($\Delta C/\Delta Y$) [6]. У протипагу цьому концептуальному підходу С. Кузнець виявив, що у США частка заощаджень упродовж останнього сторіччя не збільшувалася, тоді як доходи населення зростали [7]. С. Кузнець та Г. Гезлет вказували на суперечності концептуального положення Дж. Кейнса [8]. Проте ці суперечності було вирішено, на нашу думку, лише частково, оскільки теорія перманентного доходу М. Фрідмена², концептуальний підхід Р. Холла [9], модель життєвого циклу споживання і заощадження Ф. Модільяні [10] ґрунтуються з огляду структури доходів домогосподарств та особливостей їхнього формування упродовж різних періодів життєвого циклу. При цьому не враховуються зростання вартості предметів споживання, зменшення вартості грошових коштів та інших фінансових ресурсів у часі, а також постійне утримування на високому рівні мотиваційного інтересу до штучного розширення потреб домогосподарств через засоби реклами на нові предмети споживання або на покращені властивості існуючих предметів. Рівень заощаджень може збільшитися в результаті підвищення попиту³ на інвестиційний капітал домогосподарств (через підвищення пропозиції інвестиційних проектів)

² Теорія перманентного доходу М. Фрідмена ґрунтується на положенні, що частка заощаджень зростає тоді, коли збільшується поточний, а не перманентний дохід. Гранична схильність до споживання з поточного доходу значно менша від граничної схильності до споживання з перманентного доходу. Так, перша, за оцінюванням експертів, перебуває в інтервалі 0,2 – 0,3, друга – близько одиниці.

на прийнятних для них умовах, оскільки мотив у забезпеченні майбутнього є вагомим за поточне споживання надлишкових товарів. Це свідчить про відсутність належного ринку інвестицій та високу ризикованість інвестування домогосподарствами. Таким чином, значущими факторами впливу на заощаджу вальні процеси домашніх господарств, є грошовий і наявний дохід, оплата праці, кінцеві споживчі витрати домашніх господарств, поточний приріст заощаджень і кредитів на особу та їх співвідношення з ВВП тощо.

У роботах українських учених висвітлено окремі аспекти багатогранної проблеми заощаджень домогосподарств. Водночас певні питання формування та використання інвестиційного потенціалу домогосподарств в забезпеченні сталого економічного розвитку країни залишаються дискусійними. Б. Є. Кваснюк зазначав, що сукупний ефект заощаджень визначає темпи економічного зростання, обсяги випуску продукції, рівень технічного прогресу, економічну могутність країни і добробут її населення [11].

Т. О. Кізима заощадження домогосподарств трактує як частину доходів населення, яка залишається після сплати обов'язкових платежів і здійснення поточних споживчих витрат і яку члени домогосподарств вкладають передусім у фінансові (рідше – нефінансові) активи з метою отримання майбутніх доходів або відкладають (виводять на певний період часу з особистого користування) з метою задоволення майбутніх потреб та мінімізації ймовірних ризиків [12]. Як явище, заощадження домогосподарств відображають внутрішні (неорганізована форма заощаджень) і зовнішні (організована форма заощаджень) грошові потоки, спрямовані на підвищення добробуту домогосподарства у майбутніх періодах. За змістом заощадження домогосподарств – це фонди грошових коштів, які домогосподарства формують з метою задоволення своїх майбутніх потреб або забезпечення майбутніх доходів. За формою заощадження – це частина неспожитого у поточному періоді сукупного грошового доходу домогосподарства, яка при організованій формі трансформується в інвестиційні витрати, а при неорганізованій формі – виводиться на певний час з обігу (тобто залишається у населення).

Наведений вище підхід потребує уточнення в частині розширення видів активів, які потенційно можуть бути спрямовані на придбання інвестиційного продукту, зокрема на умовах об'єднання капіталу. До цієї групи можуть бути віднесені, окрім грошових коштів, також необоротні активи (земельні ділянки, патенти, інші нематеріальні активи), виробничі запаси та цінні папери тощо. Це розширить непряме інвестування (через фінансові установи) та створить умови для здійснення інвестування через прямі методи, а саме безпосередньо суб'єкту реалізації інвестиційних проектів. Для перетворення зао-

щаджень в інвестиційний потенціал мають бути сформовані інституційні передумови, а також позитивний вплив чинників, які позначаються на масштабах і характері інвестицій. Деякі види інвестицій (зокрема, транспорт) вимагають участі держави як у забезпеченні економічного середовища, попиту на інвестиційні ресурси, так і для гарантування пропозиції ресурсів домогосподарств.

Беручи до уваги наведені вище концептуальні підходи до процесу заощадження, а також наші попередні доробки [2], сутність терміна «заощадження домогосподарства» було визначено як частину наявного доходу та інших ресурсів, які не витрачаються на споживання, а використовуються для нагромадження, інвестування у нові засоби виробництва та інші продукти ринку інвестицій. Це визначення надає можливість розкрити економічну сутність заощадження, яке трансформується у інвестиційний ресурс та є інвестиційним потенціалом за наявності правової та гарантійної забезпеченості пропозиції інвестиційних продуктів.

Заощаджувальні процеси домогосподарств за своєю економічною сутністю та призначенням полягають у забезпеченні формування валового наявного доходу, що потенційно спроможний збільшувати нагромадження, інвестування у нові засоби виробництва та інші продукти ринку інвестицій.

Відповідно до Системи національних рахунків (СНР), яка дає цілісну характеристику основних економічних процесів – виробництва, утворення, розподілу і використання доходу, нагромадження та формування національного багатства в розрізі інституційних секторів, зокрема домогосподарств, формування заощаджень описується рахунком використання наявного доходу:

$$G(N)S = G(N)DI - FCE,$$

де $G(N)S$ – валове (чисте) заощадження; $G(N)DI$ – валовий (чистий) наявний дохід; FCE – кінцеві споживчі витрати. Чинники, що впливають на валовий (чистий) наявний дохід, оцінюються в контексті узагальнюючого поточного рахунку. Наявний дохід в економіці визначається як сума ВВП і чистих поточних надходжень з-за кордону:

$$GDI = GDP + NCIA,$$

де GDP – ВВП; $NCIA$ – чистий поточний дохід з-за кордону.

З наведених вище характеристик видно, що заощаджувальні процеси домогосподарств у поточному періоді (календарному році) не мають прямого (безпосереднього) впливу на ВВП, проте вони відіграють важливу роль у середньостроковому та довгостроковому періодах, коли заощадження трансформуються в інвестиційний потенціал та активи, генеруючи поточні доходи. Наявний дохід сектора домогосподарств є складовою ВВП поточного року (рис. 1).

При цьому нереалізований інвестиційний ресурс зменшує потенційно можливе зростання ВВП у майбутньому та виводить грошові кошти з фінансових потоків та обороту, що негативно позначається на економічному зростанні та створює ризики недофінансування інших інституційних секторів економіки. Таким чином, утворюється ефект втрачених можливостей економіки (або парадокс заощаджень при застосуванні змішаної моделі економічного розвитку).

³ А. Маршалл визначає поняття «ціни попиту на заощадження» як майбутнього задоволення, яке індивідуум отримує своєю працею і очікуваням майбутнього. Майбутнє задоволення приймає багато форм, але зміст його завжди залишається незмінним.

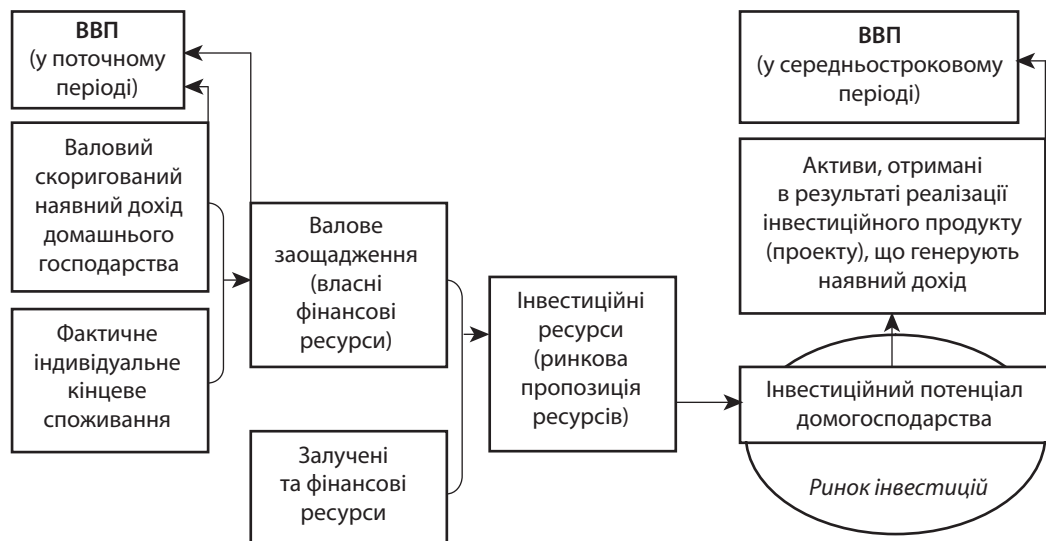

Рис. 1. Заощаджувальні процеси домогосподарств та їхній вплив на ВВП

Джерело: складено автором.

Існуючі обмежені можливості гарантійних і захищених проектів не дають можливості збільшити обсяги інвестиційних ресурсів. При цьому чисті заощадження домогосподарств в Україні формуються на достатньо ви-

сокому рівні, порівнюючи з наявним обсягом доходів. Порівняльний аналіз показника частки чистих заощаджень домогосподарств в обсязі наявних доходів різних країн світу вказує на високе його значення в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Чисті заощадження в обсязі наявних доходів домогосподарств, %

Країна, група країн	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Очікувані дані 2012 р.	Прогнозні дані	
							2013 р.	2014 р.
Україна	8.6	6.9	10.2	14.1	13.4*	12.0	7.0	8.0
Австралія	4.5	6.1	10.4	8.9	9.9	8.9	8.7	9.0
Австрія	11.6	11.5	11.2	9.1	7.4	7.9	8.0	7.7
Бельгія	11.4	11.5	13.3	10.1	8.8	8.5	8.2	8.4
Канада	2.8	4.0	4.9	4.8	3.5	3.5	3.6	3.7
Греція	5.7	4.8	6.8	6.8	4.9	6.8	7.2	7.1
Естонія	-8.2	-4.1	5.7	0.6	-0.2	3.0	4.3	4.0
Фінляндія	-0.9	-0.3	4.2	3.3	1.1	1.7	1.6	1.0
Німеччина	11.0	11.5	10.9	10.9	10.4	10.1	10.0	9.9
Ірландія	-2.2	3.7	9.8	7.0	5.4	4.0	1.6	0.4
Італія	8.9	8.4	7.1	5.3	4.3	4.4	4.7	5.0
Японія	0.9	0.4	2.4	2.1	2.9	1.9	1.9	1.5
Корея	2.9	2.9	4.6	4.3	3.1	2.8	3.0	3.3
Польща	4.6	-0.3	6.8	5.9	3.5	3.0	3.3	4.1
Словенія	10.0	9.6	8.4	6.9	5.0	4.1	4.8	5.5
США	2.4	5.4	4.7	5.1	4.2	3.7	2.7	2.7
Франція	15.5	15.6	16.4	15.9	16.2	16.2	16.0	15.8
Португалія	7.0	7.1	10.9	10.2	10.0	10.6	9.9	9.4
Іспанія	10.4	13.7	17.8	13.1	11.0	9.3	7.7	7.7
Велика Британія	1.7	2.2	6.6	6.6	6.0	5.3	4.3	4.3

Примітка: * – попередні дані.

Джерело: Державна служба статистики України; OECD Economic Outlook No. 92. OECD Economic Outlook Sources and Methods [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.oecd.org>> ; The European Central Bank. Statistics [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ecb.int/stats/html/index.en.html>> ; The European Statistical System [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>>.

Зокрема, починаючи з 2010 р. в Україні значення показника є вищим за Австралію, Грецію, Естонію та інші країни. Беручи до уваги відсутність належних умов для інвестування на прийнятних для домогосподарств умовах, домогосподарства розміщують активи та придбають майно в зарубіжних країнах. Висока конкуренція залучення інвестиційних ресурсів домогосподарств на світових ринках може призвести до збільшення відтоку капіталу за кордон, що негативно позначатиметься на фінансових потоках вітчизняних інституційних секторів економіки. Імовірність таких тенденцій обґрунтовується існуванням незначного рівня частки чистих заощаджень в обсязі наявних доходів домогосподарств країн єврозони, погіршенням макроекономічного стану у багатьох країнах світу, відсутністю недорогих за вартістю фінансових ресурсів, а також поширенням зацікавленості населення України здійснювати придбання через Інтернет та іншими засобами. Аналіз структури номінального валового наявного доходу домогосподарств свідчить про зростання у 2011 р. чистих доходів від власності, валового прибутку та змішаного доходу (рис. 2).

На початку 2012 р. відбувалося скорочення оплати праці та інших доходів домогосподарств. В Україні у 2011 р. відбувалося зростання оплати праці на 1,4 в. п., що на 0,6 в. п. менше за країни єврозони (табл. 2).

Проте, заробітна плата в Україні зростає прискореними темпами, порівнюючи зі зростанням загального обсягу доходів домогосподарств. Соціальна допомога та обсяг інших одержаних поточних трансфертів збільшилася у 2011 р. проти 2010 р. на 9,1 в. п. При цьому у 2011 р. відбувається зростання значення показника «сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство» порівняно з 2010 р. на 372,6 грн, або на 10,7 в. п. У 2011 р. сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство також зросли у порівнянні з показниками 2010 р. на 383 грн, або 12,5 в. п. (табл. 3). Порівнюючи зростання середніх доходів і витрат домогосподарств, можна зробити припущення про зростання витрат прискореними темпами та зменшення наявних заощаджень, акумульованих у попередніх періодах або зростання тіньових операцій через приховування доходів.

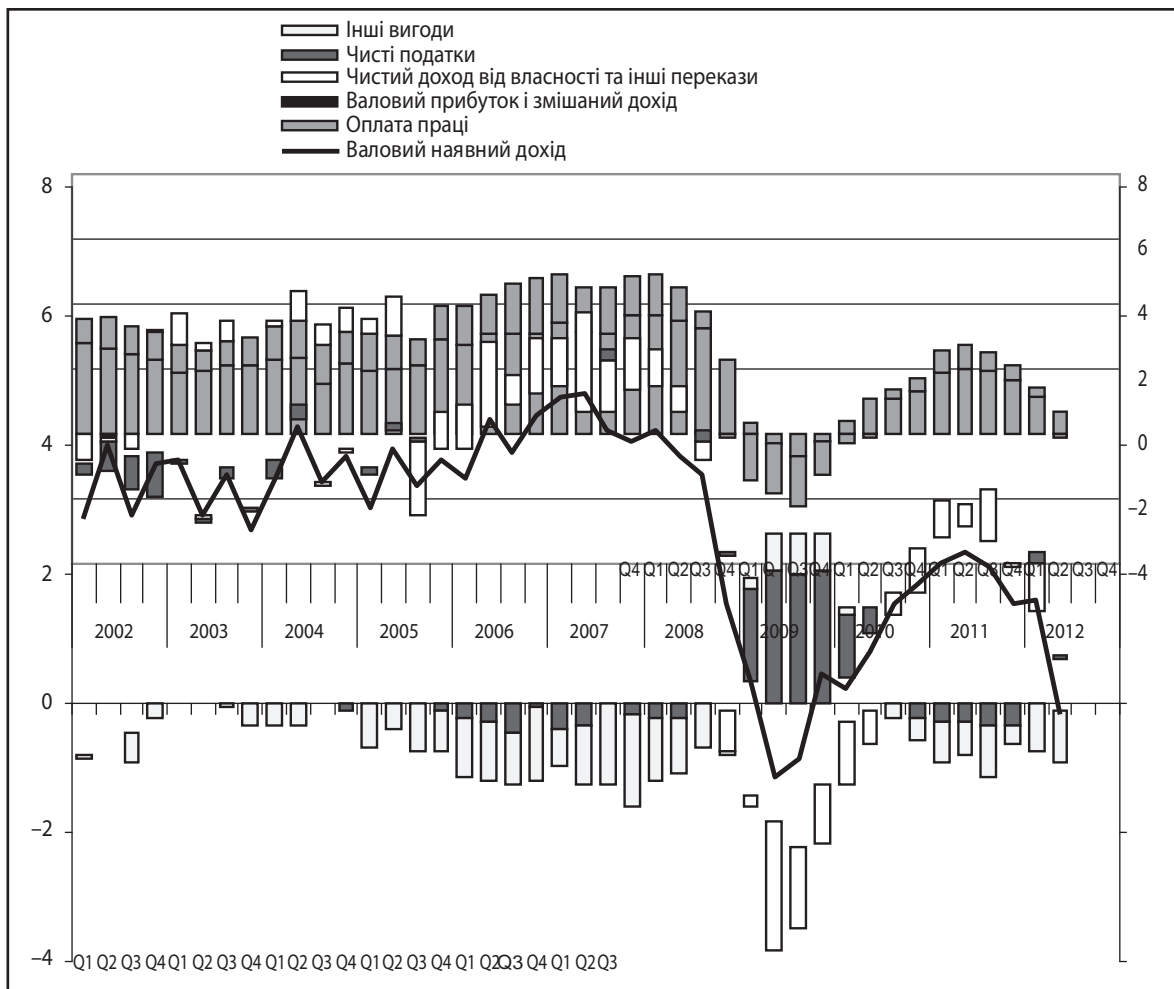

Рис. 2. Структура номінального валового наявного доходу домогосподарств країн єврозони, у % до попереднього року

Джерело: The European Central Bank. Statistics [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ecb.int/stats/html/index.en.html>>; The European Statistical System [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>>.

Структура сукупних ресурсів сектора домашніх господарств України

Показник	Рік												
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	332,0	422,9	520,8	608,1	708,6	911,8	1321,4	1611,7	2012,1	2892,8	3015,3	3469,1	3841,7
Структура сукупних ресурсів домогосподарств, відсотків													
Грошові доходи	63,8	68,1	75,8	80,0	81,1	85,1	86,4	87,6	89,0	87,9	88,5	90,1	89,9
– оплата праці	34,1	37,1	40,8	42,8	44,9	45,2	46,0	48,4	50,6	49,4	47,9	47,9	49,3
– доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	2,6	2,4	3,1	3,2	3,4	4,4	4,9	4,6	5,2	5,3	5,1	6,2	4,6
– доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,8	5,3	5,5	5,0	5,4	4,8	4,6	3,8	3,6	3,3	2,9	3,4	3,2
– пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою ¹	16,2	15,9	18,0	20,4	18,4	22,2	24,0	23,7	23,0	23,1	26,0	25,9	25,5
– грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	7,1	7,4	8,4	8,6	9,0	8,5	6,9	7,1	6,6	6,8	6,6	6,7	7,3
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	23,0	17,1	13,1	10,3	9,5	7,0	6,0	5,4	4,8	4,0	4,6	4,8	4,5
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	3,7	2,9	2,5	2,0	1,4	0,9	0,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,5	0,6
Пільги безготівкові на оплату товарів і послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку ²	0,9	0,9	0,7	0,7	1,0	0,9	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5
Інші надходження	8,6	11,0	7,9	7,0	7,0	6,1	6,5	5,8	5,0	7,1	5,7	4,1	4,5
Довідково: загальні доходи, грн	322,5	397,8	500,4	583,2	678,6	876,3	1262,1	1544,4	1939,1	2722,8	2892,0	3377,2	3720,9

Примітки: ¹ – починаючи з 2002 р. – з урахуванням субсидій на відшкодування витрат для придбання скрапленого газу та палива, наданих готівкою; ² – у 1999 – 2002 рр. – пільги безготівкові на оплату санаторно-курортних путівок, послуг міжміського транспорту, зв'язку.

Джерело: дані Державної служби статистики України.

Споживчі сукупні витрати упродовж періоду 1999 – 2011 рр. становили на рівні 86,2 – 96,6% з найнижчим показником у 2008 р. (у період фінансово-економічної кризи). При цьому у зазначеному періоді відбувалося скорочення споживання на продукти харчування та безалкогольні напої та збільшувалося споживання непродовольчих товарів та послуг. Така тенденція свідчить про можливість у подальшому збільшувати обсяг заощаджень.

У країнах євросони у 2011 р. придбання активів відбувається за рахунок заощадження і незначному обсязі збільшення зобов'язань і боргу (рис. 3). Порівняльний аналіз тенденцій зміни чистих заощаджень домогосподарств в Україні та країнах євросони вказує на значні відхилення, при тому, що темпи приросту валового наявного доходу та витрат на кінцеве споживання змінюється на 2,5 – 3 в. п. (табл. 4).

Структура сукупних витрат домогосподарств

Показник	Рік												
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	426,5	541,3	607,0	658,3	736,8	903,5	1229	1443	1722	2590	2754	3073	3456
Структура сукупних витрат домогосподарств, %													
Споживчі сукупні витрати	96,6	93,3	93,7	92,8	93,3	92,6	91,1	90,5	90,0	86,2	87,8	90,0	90,2
– продукти харчування та безалкогольні напої	64,2	64,0	61,6	59,1	58,6	57,5	56,6	53,2	51,4	48,9	50,0	51,6	51,3
– алкогольні напої, тютюнові вироби	2,9	3,0	2,8	2,6	2,8	2,8	2,9	2,6	2,6	2,2	3,2	3,3	3,4
– непродовольчі товари та послуги:	29,5	26,3	29,3	31,1	31,9	32,3	31,6	34,7	36,0	35,1	34,6	35,1	35,5
– одяг і взуття	5,4	5,3	5,7	5,7	5,8	5,9	5,9	5,6	6,1	5,8
– житло, вода, електроенергія, газ	10,5	10,4	9,7	8,5	9,6	10,9	9,1	9,4	9,3	9,6
– предмети домашнього вжитку	1,7	2,0	2,3	2,6	2,8	2,9	2,8	2,3	2,4	2,2
– охорона здоров'я	3,0	2,8	2,8	2,5	2,5	2,5	2,7	3,1	3,1	3,1
– транспорт	3,0	3,3	3,0	3,0	3,7	3,4	4,0	3,8	3,7	4,0
– зв'язок	1,3	1,5	1,8	2,1	2,6	2,6	2,3	2,5	2,7	2,6
– відпочинок і культура	1,9	2,3	2,4	2,6	2,4	2,4	2,5	1,8	1,8	2,0
– освіта	1,2	1,1	1,3	1,1	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
– ресторани та готелі	1,1	1,4	1,6	1,7	2,2	2,3	2,4	2,5	2,4	2,5
– різні товари і послуги	2,0	1,8	1,7	1,8	1,7	1,8	2,1	2,3	2,3	2,4
Неспоживчі сукупні витрати	3,4	6,7	6,3	7,2	6,7	7,4	8,9	9,5	10,0	13,8	12,2	10,0	9,8
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	8,6	6,9	9,0	9,2	8,7	7,7	6,4	7,1	8,5	6,6	7,7	7,6	8,0

Джерело: дані Державної служби статистики України.

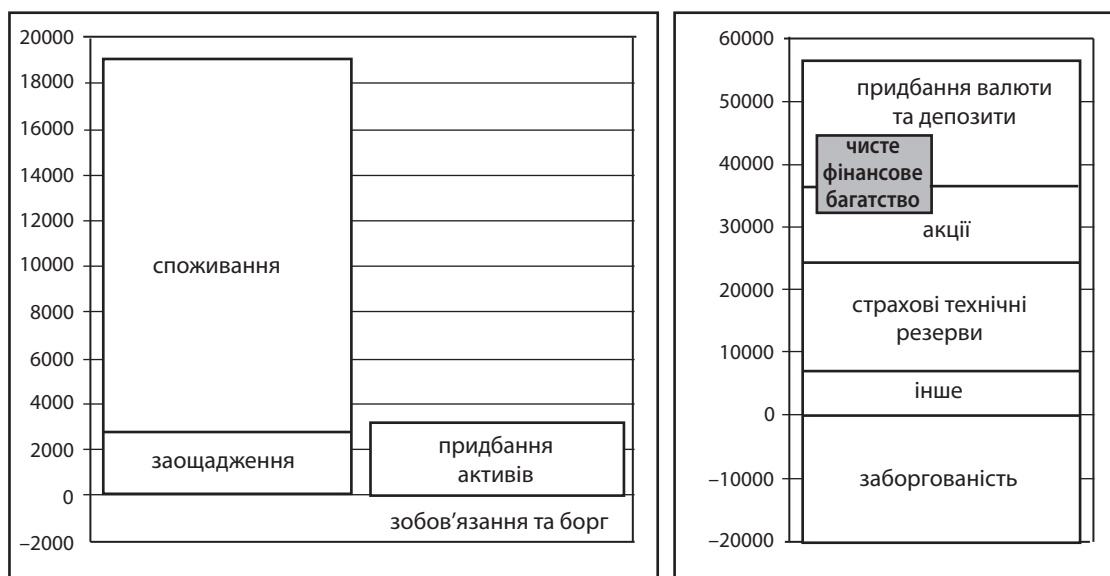

Рис. 3. Структура наявних доходів, придбання активів і чистого фінансового багатства у 2011 р. країн Єврозони

Джерело: The European Central Bank. Statistics [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ecb.int/stats/html/index.en.html>>; The European Statistical System [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>>.

Таблиця 4

Темпи приросту (зменшення) чистих заощаджень, %

Рік	Країна, група країн	Валовий* наявний дохід	Витрати на кінцеве споживання	Чисте заощадження
2007	Україна	1,3	1,3	1,1
	Єврозона	4,1	4,5	14,1
2008	Україна	1,3	1,4	1,1
	Єврозона	1,5	0,8	14,3
2009	Україна	1,1	1,0	1,6
	Єврозона	0,5	-0,1	15,1
2010	Україна	1,3	1,2	2,0
	Єврозона	1,9	3,3	13,7
2011**	Україна	1,3	1,1	0,2
	Єврозона	1,5	1,5	13,2

Примітки: * – для розрахунку показника «валовий наявний дохід» по Україні застосовуються дані Державного комітету статистики України показник «валовий скоригований наявний дохід»; ** – попередні дані.

Джерело: The European Central Bank. Statistics [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ecb.int/stats/html/index.en.html>>; The European Statistical System [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>>.

Обсяг заощаджень домогосподарств, насамперед, залежить від рівня його доходів [13]. Беручи до уваги недостатній рівень доходів основних верств населення, це свідчить про нерівномірність груп формування заощаджень. Зокрема, у домогосподарств, що проживають у сільській місцевості, сімейна форма господарювання [14] зорієнтована в основному на задоволення споживчих потреб домогосподарств (а в умовах кризи – на їх виживання); невеликі обсяги виробництва, що серед іншого забезпечують його високу маневреність і адаптованість; низька енерго- і матеріаломісткість тощо.

У табл. 5 представлено порівняння зміни показників валового нагромадження основного капіталу в Україні з групою країн Єврозони. Основна відмінність виявлена в обсязі чистих капітальних трансфертів і операцій з капіталом.

Взаємозв'язок доходів і витрат домогосподарств з основними макроекономічними показниками в процесі виробництва та використання ВВП, а також заощаджувальних процесів з формуванням доданої вартості та довгостроковим потенціалом економічного зростання показує необхідність формування не лише балансів грошових доходів і витрат населення, а також балансів, побудованих за принципом нарахування та відповідності доходів і витрат, а також руху фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками їхнього використання. Це надасть можливість оцінити наявний інвестиційний ресурс.

Таблиця 5

Темпи приросту (зменшення) валового нагромадження основного капіталу, у % до валового наявного доходу

Рік	Країна, група країн	Валове заощадження	Валове нагромадження основного капіталу	Чисті капітальні трансферти, операції з капіталом	Чисте кредитування / чисті заощадження
2007	Україна	8,7	-2,5	0,6	6,8
	Єврозона	14,1	-11,2	0,2	3,1
2008	Україна	7,1	-4,1	0	3,0
	Єврозона	14,3	-10,5	-0,1	3,7
2009	Україна	10,4	-1,8	0,2	8,8
	Єврозона	15,1	-9,1	0,2	6,2
2010	Україна	16,4	-2,4	0,1	14,1
	Єврозона	13,7	-9,0	0,2	4,9
2011**	Україна	14,0	-2,0	1,2	13,2
	Єврозона	13,2	-9,1	0	4,1

Примітки: * – для розрахунку показника «валовий наявний дохід» по Україні застосовуються дані Державної служби статистики України показник «валовий скоригований наявний дохід»; ** – попередні дані.

Джерело: The European Central Bank. Statistics [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ecb.int/stats/html/index.en.html>>; The European Statistical System [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>>.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що відсутність належних державних механізмів трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиційний потенціал створює значні ризики втрати надходжень від потенційно спроможних внутрішніх фінансових ресурсів, що формуються домогосподарствами. Заощаджувальні процеси домогосподарств за своєю економічною сутністю та призначенням полягають у забезпеченні формування валового наявного доходу, що потенційно спроможний збільшувати нагромадження, інвестування у нові засоби виробництва та інші продукти ринку інвестицій. Нереалізований інвестиційний ресурс зменшує потенційно можливе зростання ВВП у майбутньому та виводить грошові кошти з фінансових потоків та обороту, що негативно позначається на економічному зростанні та створює ризики недофінансування інших інституційних секторів економіки. Таким чином утворюється ефект втрачених можливостей економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Сміт А. Доборобут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт; [пер. з англ. О. Васильєва]. – К.: Port-Royal, 2001. – 594 с.
2. Рамський А. Ю. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки: монографія / А. Ю. Рамський. – К.: КНУД, 2011. – 190 с.

3. **Ільченко Т. М.** Основні чинники формування заощаджень населенням [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2009_3/28.pdf
4. **Милль Д. С.** Основы политической экономии: в 3-х т. / Д. С. Милль; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1980. – Т. 1. – 495 с.
5. **Маршалл А.** Основы экономической науки / А. Маршалл; пер. с англ. В. И. Бомкина, В. Т. Рысина, Р. И. Столпера. – М. : Эксмо, 2008. – 832 с.
6. **Кейнс Дж. М.** Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической классики / Дж. М. Кейнс; пер. с англ. : в 2 т. – М. : Эксав, 1992. – Т. 2. – С. 136 – 432.
7. **Kuznets S.** National Income, a Summary of Findings / Kuznets S. – New-York: National Bureau of Economic Research, 1946. – 157 p.
8. **Hazlitt H.** The Failure of the «New Economics». An Analysis of the Keynesian Fallacies / D. Van Nostrand. – Company inc. Princeton, New Jersey, Toronto, London, New York, 1959. – 472 p.
9. **Callen T.** Empirical Determinants of Household Saving: Evidence from OECD Countries / T. Callen // Working Paper. – 1997. – № 181. – P. 1 – 59.
10. **Modigliani A.** The Life-Cycle Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests / A. Modigliani // American Economic Review. – 1963. – P. 32 – 46.
11. Національні заощадження та економічне зростання / Інститут економічного прогнозування; за ред. д. е. н. Б. Є. Кваснюка. – К. : МП Леся, 2000. – 304 с.
12. **Кізіма Т. О.** Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії та практики : автореф. дис... д-ра екон. наук спец. 08.00. 08 «Гроші, фінанси і кредит» / Т. О. Кізіма, Тернопіль. – 2011. – 36 с.
13. **Стасюк І. В.** Інвестиційний потенціал домогосподарств повинен працювати на економіку України / І. В. Стасюк // Науковий вісник: Сучасна економічна теорія та проблеми її застосування. – 2002. – С. 259 – 266.
14. **Прокопа І. В.** Диференціація господарств населення за характером виробництва: наслідки ринкової трансформації / І. В. Прокопа, Т. В. Беркута, М. Г. Бетлій // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 74 – 89.
- Hazlitt, H. *The Failure of the "New Economics". An Analysis of the Keynesian Fallacies.* New Jersey, Toronto, London, New York: Company inc. Princeton, 1959.
- Callen, T. "Empirical Determinants of Household Saving: Evidence from OECD Countries". *Working Paper*, no. 181 (1997): 1-59.
- Modigliani, A. "The Life-Cycle Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests [ENGLISH]". *American Economic Review* (1963): 32-46.
- Natsionalni zaoshchadzhennia ta ekonomichne zrostannia* [National savings and economic growth]. Kyiv: MP Lesia, 2000.
- Kizyma, T. O. "Finansy domohospodarstv: kontseptualni zasady teorii i praktyky [Finance households: conceptual foundations of the theory and practice]", 2011.
- Stasiuk, I. V. "Investytsiynnyy potentsial domohospodarstv povynen pratsiuvaty na ekonomiku [Investment potential households must work on Ukraine's economy]". In *Suchasna ekonomichna teoriia ta problemy ii zastosuvannia*, 259-266, 2002.
- Prokopa, I. V., Berkuta, T. V., and Betliy, M. H. "Dyferentsiatsiia hospodarstv naseleunia za kharakterom vyrobnytstva: naslidky rynkovoi transformatsii [Differentiating households by nature of production: implications of market transformation]". *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 3 (2010): 74-89.

REFERENCES

- Smit, A. *Dobrobut natsiy. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychyny dobrobutu natsiy* [Wealth of nations. Studies on the nature and causes of wealth of nations]. Kyiv: Port-Royal, 2001.
- Ramskiy, A. Yu. *Zaoshchadzhennia naseleunia iak investytsiynnyy resurs ekonomiky* [People's savings as an investment resource economics]. Kyiv: KNUVD, 2011.
- Ilchenko, T. M. "Osnovni chynnyky formuvannia zaoshchadzen naseleuniam [Key factors in the formation of savings]" http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2009_3/28.pdf
- Mill, D. S. *Osnovy politicheskoy ekonomii* [Principles of Political Economy]. Moscow: Progress, 1980.
- Marshall, A. *Osnovy ekonomicheskoy nauki* [Foundations of economics]. Moscow: Eksmo, 2008.
- Keyns, J. M. *Obshchaia teoriia zaniatosti, protsenta i deneg* [General Theory of Employment, Interest and Money]. Moscow: Ekasav, 1992.
- Kuznets, S. *National Income, a Summary of Findings.* New-York: National Bureau of Economic Research, 1946.